

UNELE ASPECTE PRIVIND DREPTUL DE PROPRIETATE ÎN JURISPRUDENȚA CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

De Camelia-Liliana GHEORGHIU

Abstract

“Certain aspects regarding the ownership right in the case law of the Court of Justice of the European Union”

In the framework of European Union law, the right to property is one of the general principles of EU law and is enshrined in Article 17 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

However, the right to property does not enjoy absolute protection, but must be viewed in relation to his function in society. Consequently, the exercise of this right may be restricted, provided that those restrictions correspond to objectives of public interest pursued by the European Union and do not constitute, in relation to the aim pursued, a disproportionate and intolerable interference, impairing the very substance of the rights thus guaranteed.

In addition, the exercise of the right to property may be restricted in order to ensure compliance with other fundamental rights protected by EU law.

Keywords: the right to property, European Union law, objectives of public interest, restrictions on the right of property, possessions.

La începuturile integrării comunitare, tratatele nu conțineau nicio dispoziție referitoare la protecția drepturilor fundamentale, dat fiind considerentele de ordin economic care au determinat înființarea Comunității Europene. Prin urmare, Curtea de Justiție a Uniunii Europene (denumită în continuare „CJUE”), sesizată cu această chestiune, nu a recunoscut existența acestor drepturi în ordinea juridică a Uniunii.

Deși inițial, dreptul Uniunii nu recunoștea drepturile fundamentale, totuși, dreptul de proprietate figura în Tratatul de instituire a Comunității Europene (denumit în continuare „TCE”) la articolele 295 (articolul 345 din TFUE^[1]) și 30 din TCE (articolul 36 TFUE). Însă, în acest context, dreptul de proprietate nu era considerat ca un drept individual, ci ca o limită negativă a competenței Comunității, ca o excepție de la aplicarea dispozițiilor de drept comunitar^[2]. Prin urmare, reglementarea dreptului de proprietate (publică sau privată) a fost lăsată

în competența statelor membre, excluzându-se, în principiu, posibilitatea de intervenție a Uniunii în acest domeniu.

O dată cu trecerea timpului, protecția drepturilor fundamentale a devenit necesară ca urmare a presiunii jurisdicțiilor naționale, îndeosebi a curților constituționale germane și italiene, care ar fi pus sub semnul întrebării supremația dreptului Uniunii în cazul în care acesta nu ar fi respectat drepturile fundamentale garantate la nivel național.^[3] Astfel, începând cu hotărârea pronunțată în cauza *Stauder* (cauza C-29/69) și continuând cu hotărârile *Internationale Handelsgesellschaft* (cauza C-11/70), *Nold* (cauza C-4/73), CJUE a recunoscut importanța acestor drepturi fundamentale, arătând că acestea sunt parte integrantă a principiilor generale de drept a căror respectare este asigurată de către Curte. În acest scop, CJUE a subliniat că se inspiră din tradițiile constituționale comune statelor membre, astfel încât nu pot fi admise în Comunitate măsuri incompatibile cu drepturile fundamentale recunoscute de constituțiile acestor state. Instrumentele internaționale privind protecția drepturilor omului, la care statele membre au cooperat sau au aderat, pot furniza, de asemenea, indicații de care ar trebui să se țină seama în cadrul dreptului comunitar. În această privință, CEDO are o semnificație particulară.

Cu privire la **dreptul de proprietate ca principiu general de drept**, în hotărârea *Hauer* (cauza C-44/79), CJUE arată că dreptul de proprietate este garantat în ordinea juridică comunitară, în conformitate cu tradițiile constituționale comune ale statelor membre, reflectate și de Primul Protocol la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare CEDO). De atunci, CJUE a făcut trimiteri repetate la Protocolul nr. 1 al CEDO în jurisprudența sa în materie, subliniind, însă, autonomia sa în interpretarea dreptului de proprietate.

Recunoașterea de către CJUE a drepturilor fundamentale ca principii generale ale dreptului Uniunii a reprezentat o etapă de importanță crucială în îmbunătățirea funcționării Uniunii Europene, reprezentând, totodată, și o ocazie de reafirmare a supremației dreptului Uniunii asupra dreptului național.

Mai târziu, protecția drepturilor fundamentale recunoscută inițial de jurisprudență a fost formalizată în tratate. Astfel, prima referire la drepturile fundamentale a fost făcută în Tratatul de la Maastricht, la articolul F, alineatul (2)^[4]. Apoi, o dată cu Tratatul de la Nisa, a fost adoptată și Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „Carta”), fără a avea, însă, forță juridică.

Începând cu data intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona, Uniunea Europeană recunoaște toate drepturile, libertățile și principiile înscrise în Cartă cărora le atribuie aceeași valoare juridică ca și tratatelor constitutive.

Dreptul de proprietate, ca drept fundamental în ordinea juridică a Uniunii, este consacrat și garantat în ordinea juridică a Uniunii prin articolul 17 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, care prevede că:

„(1) Orice persoană are dreptul de a deține în proprietate, de a folosi, de a dispune și de a lăsa moștenire bunurile pe care le-a dobândit în mod legal. Nimeni nu poate fi lipsit de bunurile sale decât pentru o cauză de utilitate publică, în cazurile și condițiile prevăzute de lege și în schimbul unei despăgubiri juste acordate în timp util pentru pierderea pe care a suferit-o. Folosința bunurilor poate fi reglementată prin lege în limitele impuse de interesul general. (2) Proprietatea intelectuală este protejată.

Odată cu intrarea sa în vigoare, Carta a devenit pentru CJUE un punct de plecare în evaluarea drepturilor fundamentale, acest instrument fiind citat în peste o sută de hotărâri ale acestei instanțe. Dacă în anumite cauze CJUE s-a limitat doar la o menționare a Cartei, în alte cauze, această jurisdicție a invocat Carta ca instrument juridic obligatoriu.^[5]

Redactarea articolului 17 care reglementează dreptul de proprietate a fost inspirată de conținutul articolului 1 din Protocolul 1 al CEDO. Prin urmare, având în vedere asemănarea textului din Cartă cu cel din CEDO, în principiu, nu ar trebui să existe dificultăți în ceea ce privește interpretarea dreptului de proprietate reglementat de Cartă în lumina dreptului de proprietate reglementat prin Protocolul 1 al CEDO.

Articolul 52 alineatul (3) din Cartă prevede că: „(3) În măsura în care prezenta cartă conține drepturi ce corespund unor drepturi garantate prin Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, înțelesul și întinderea lor sunt aceleași ca și cele prevăzute de convenția menționată. Această dispoziție nu împiedică dreptul Uniunii să confere o protecție mai largă.”

Totodată, același principiu se aplică și în privința relațiilor dintre dreptul de proprietate reglementat de Cartă și drepturile fundamentale consacrate în constituțiile statelor membre. În acest sens, alineatul (4) al aceluiași articol 52 prevede că: „În măsura în care prezenta cartă recunoaște drepturi fundamentale, așa cum rezultă acestea din tradițiile constituționale comune statelor membre, aceste drepturi sunt interpretate în conformitate cu tradițiile menționate.”

În doctrină, au început deja să apară studii și articole cu privire la relația dintre conținutul articolului 17 din Cartă și cel al articolului 1 din Protocolul adițional nr. 1 la CEDO, precum și cu privire la caracterul dreptului de proprietate consacrat de Cartă. Unii autori au susținut caracterul individualist și absolut al dreptului de proprietate care ar decurge din însăși conținutul dispoziției.^[6] Cu toate acestea, a doua și a treia frază din primul paragraf al articolului 17 par mai degrabă să constituie punctul de convergență între o viziune individualistă și o viziune socială privind dreptul de proprietate.^[7] Acest drept nu este absolut în măsura în care o autoritate publică, în cazul în care este necesar, poate să dispună cu privire la un bun, cu condiția ca o despăgubire adecvată să fie acordată și ca măsura privării de proprietate să fie dispusă în interes public.^[8]

De asemenea, trebuie precizat că articolul 54 din Cartă referitor la abuzul de drept, impune o limitare a exercițiului tuturor drepturilor prevăzute de Cartă, deci, inclusiv a dreptului de proprietate, dispunând că: „Nici una dintre dispozițiile prezentei carte nu trebuie să fie interpretată ca implicând vreun drept de a desfășura orice activitate sau de a îndeplini orice act îndreptat împotriva oricăruia dintre drepturile și libertățile recunoscute prin prezenta cartă sau de a le impune restrângeri mai ample decât cele prevăzute prin prezenta cartă.”

Prin urmare, în afară de limitările impuse de obiectivele de interes general, dreptului de proprietate i se pot aduce limitări necesare pentru a asigura justul echilibru între diferitele drepturi fundamentale protejate de dreptul Uniunii. Această interpretare a fost confirmată de altfel de către CJUE, care, în Hotărârea *Promusicae* (C-275/06), a statuat că protecția dreptului fundamental de proprietate nu trebuie să intre în conflict cu protecția altor drepturi fundamentale sau cu alte principii generale ale dreptului comunitar, fiind necesară asigurarea unui just echilibru între diferitele drepturi fundamentale protejate de ordinea juridică comunitară.

Cât privește sfera subiectelor obligate să respecte dreptul de proprietate reglementat la articolul 17 din Cartă, articolul 51 prevede că: „1) Dispozițiile prezentei carte se adresează instituțiilor, organelor, oficiilor și agențiilor Uniunii, cu respectarea principiului subsidiarității, precum și statelor membre numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii. Prin urmare, acestea respectă drepturile și principiile și promovează aplicarea lor în conformitate cu atribuțiile pe care le au în acest sens și cu respectarea limitelor competențelor conferite Uniunii de tratate. (2) Prezenta cartă nu extinde domeniul de aplicare a dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii, nu creează nici o competență sau sarcină nouă pentru Uniune și nu modifică competențele și sarcinile stabilite de tratate.

În acest sens, menționăm Hotărârea *J. c. Parlamentului european* (Cauza T-160/10), având ca obiect o petiție referitoare la o pretinsă încălcare de către un stat membru a dreptului de proprietate consacrat de articolul 17 din Cartă, Tribunalul a reamintit domeniul de aplicare al Cartei în lumina dispozițiilor articolului 51 și a apreciat că petiția nu are legătură cu aplicarea dreptului Uniunii, deoarece pretinsa încălcare a dreptului de proprietate ar rezulta dintr-o acțiune a autorităților austrice „fără legătură cu aplicarea dreptului Uniunii. Prin urmare, în absența unei astfel de legături strânse cu legislația Uniunii, eventuala încălcare a drepturilor de proprietate de către un stat membru nu are legătură cu aplicarea dreptului Uniunii și, deci, nu se referă la domeniile de competență ale Uniunii.

Spre deosebire de dreptul la libera exercitare a activităților economice, în literatura juridică străină^[9], s-a subliniat că jurisprudența Curții de Justiție de la Luxembourg, referitoare la dreptul de proprietate „se caracterizează în special prin ceea ce nu este spus”, această jurisdicție abținându-se, cel mai adesea, de la a se pronunța asupra naturii reale a obiectului dreptului de proprietate protejat.

Totuși, nu este nici o îndoială că „dreptul de proprietate este garantat în dreptul comunitar, în conformitate cu tradițiile comune constituțiilor statelor membre, reflectate și în primul Protocol adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului”^[10], protocol care consacră dreptul la respectarea bunurilor proprii^[11]. Prin urmare, CJUE interpretează dreptul de proprietate în lumina articolului 1 al Protocolului 1 al CEDO, așa încât pentru a evidenția ce înțelege CJUE prin obiectul dreptului de proprietate, ar trebui să amintim că în jurisprudența Curții de la Strasbourg, termenul de *bunuri* înglobează orice *valoare patrimonială*. În acest sens, prof. M. Uliescu a subliniat că „De esența reglementării dreptului de proprietate este precizarea obiectului dreptului de proprietate și anume bunurile [...]. Termenul „bunuri” răspunde unor accepțiuni diferite. Cuvântul „bunuri” evocă ideea unei valori de care o persoană profită. Acest sens a fost reținut și în ordinea europeană, de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.”^[12]

Ținând cont de interesele generale ale Uniunii și, în mod deosebit, de obiectivul integrării, unul dintre cele mai dificile aspecte ale abordării dreptului de proprietate în ordinea juridică a Uniunii privește **modalitățile de realizare a protecției acestui drept**. În acest sens, trebuie remarcat că CJUE a elaborat formule de compromis de natură a pune în balanță, pe de o parte, drepturile individuale, iar, pe de altă parte, obiectivul integrării, obiectiv care, de altfel, a făcut necesare și justificate **anumite limitări** ale acestor drepturi individuale. Totodată, mai trebuie menționat că evaluarea acestor limitări a fost făcută de către Curte în lumina dispozițiilor articolului 1 al primului Protocol adițional la CEDO și a jurisprudenței Curții EDO, jurisdicție cu care CJUE a dezvoltat încă de la începuturi un dialog, chiar dacă, uneori, au existat și opinii divergente.

Așa cum am arătat deja, în jurisprudența constantă a CJUE, dreptul de proprietate este recunoscut ca făcând parte din principiile generale ale dreptului Uniunii, fiind garantat în dreptul Uniunii. Cu toate acestea, dreptul de proprietate nu apare ca fiind o prerogativă absolută, ci trebuie să fie luat în considerare din perspectiva funcției sale în societate. În consecință, unele limitări pot fi aduse folosinței dreptului de proprietate, cu condiția ca acestea să răspundă efectiv unor obiective de interes general urmărite de Comunitate și să nu constituie, din perspectiva obiectivului urmărit, o intervenție excesivă și intolerabilă care ar aduce atingere chiar substanței dreptului astfel garantat.^[13]

Prin urmare, în materie de limitare a dreptului de proprietate, exigența generală de proporționalitate presupune menținerea unui just echilibru între exigențele interesului general al comunității și imperativele de protejare a interesului individual.^[14]

După o formulă familiară drepturilor interne, Convenția Europeană prevede **două categorii de limitări ale dreptului de proprietate: lipsirea de dreptul de proprietate și reglementarea folosinței bunurilor**. Aceste două tipuri de restricții ale exercitării dreptului de proprietate sunt reținute și la nivelul dreptului Uniunii.

Este important așadar să vedem cum CJUE califică în practică o limitare fie ca lipsire de drept de proprietate, fie ca reglementare a folosinței bunurilor.

Cu privire la **lipsirea de dreptul de proprietate**, din câte știm, CJUE nu a calificat niciodată o măsură litigioasă ca fiind de expropriere. Acest lucru se datorează în parte faptului că această jurisdicție nu poate recurge la o astfel de calificare decât în ceea ce privește acțiunile instituțiilor comunitare. Astfel, Curtea a adoptat o poziție deosebit de prudentă în ceea ce privește aprecierea existenței unui caz de expropriere, îndeosebi, în ceea ce privește exproprierea fără despăgubire.^[15]

În ceea ce privește acțiunile autorităților naționale în materie de expropriere, controlul acțiunilor acestora revine în mod normal jurisdicțiilor naționale. Astfel, în Hotărârea *Annibaldi*^[16], CJUE a conchis că o lege națională cu privire la expropriere nu are drept scop punerea în aplicare a dreptului Uniunii și se referă la un domeniu care intră în competență statelor membre. Cu toate acestea, în Hotărârea *Fearon*^[17], CJUE a stabilit că poate controla conformitatea procedurii urmate în cazul exproprierii cu respectarea dreptului de proprietate, așa cum a fost ea recunoscută în ordinea juridică comunitară.

În Hotărârea *Wachauf*, CJUE a stabilit că o reglementare comunitară care ar avea drept efect privarea, *fără compensații*, a concesionarului de fructul muncii sale ar fi incompatibilă cu protecția drepturilor fundamentale din dreptul Uniunii^[18]. Această concepție este recunoscută formal în dreptul Uniunii prin articolul 17 alineatul (1) din Cartă care prevede că orice privare de proprietate să implice o despăgubire justă acordată în timp util pentru pierderea suferită.

În ceea ce privește **reglementarea folosinței bunurilor**, se pare că, spre deosebire de CJUE, Curtea EDO a dezvoltat o jurisprudență mai favorabilă persoanelor fizice. Într-adevăr, istoric, în ordinea juridică a Uniunii, interesul general a prevalat asupra drepturilor particularilor, fiind considerat un fel de „viză de proporționalitate” pentru orice măsură de limitare a protecției dreptului de proprietate.^[19]

Însă, în ultimii ani, se pare că o nouă tendință prinde contur în ordinea juridică a Uniunii. În acest sens, hotărârile CJUE pronunțate în cauzele *Kadi* conțin elemente de analiză deosebit de clarificatoare privind limitările care pot fi aduse folosinței dreptului de proprietate din perspectiva intereselor generale urmărite de Uniune.

În acest sens, așa cum s-a subliniat în doctrina străină^[20], în Hotărârea *Kadi* din 3 septembrie 2008 (C-402/05 P și C-415/05 P), CJUE a afirmat fără echivoc dorința de a proteja drepturile fundamentale, chiar dincolo de echilibrul pe care CEDO l-ar menține între aceste drepturi, pe de o parte, și cerințele satisfacerii intereselor generale, pe de altă parte. Într-adevăr, în această hotărâre, CJUE a revenit asupra chestiunii relației sale cu Curtea EDO, a reamintit că sistemul CEDO este o sursă de inspirație, însă a arătat că protecția conferită drepturilor fundamentale în

ordinea juridică a Uniunii poate fi mai mare, cu condiția ca această protecție să fie întotdeauna raportată la obiectivele de interes general urmărite de Uniune.

Astfel, CJUE a conchis că deși măsura de înghețare constituie o măsură conservatorie care nu are intenția de a priva persoanele respective de proprietatea lor, totuși, *această măsură încalcă principiul proporționalității, constituind o limitare nejustificată a dreptului său de proprietate.*

Prin urmare, în ceea ce privește relația dintre, pe de o parte, interesele individuale, îndeosebi dreptul de proprietate și, pe de altă parte, obiectivele de interes general urmărite de Uniune, chiar dacă este încă prea devreme pentru a formula o concluzie, trebuie totuși să remarcăm, în jurisprudența CJUE din ultimii ani, o evoluție mai favorabilă protejării intereselor individuale, în contextul unei verificări atente a circumstanțelor particulare din fiecare caz în parte.

După intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, dreptul de proprietate – ca drept fundamental în ordinea juridică a Uniunii – a făcut obiectul a numeroase hotărâri pronunțate de CJUE în domeniul înghețării fondurilor^[21], liberei prestări de servicii^[22], proprietății intelectuale^[23], concurenței^[24], protecției mediului^[25] și dreptului la petiție^[26].

În domeniul protecției mediului, Hotărârea *Arcelor Sa c. Parlamentului European și Consiliului Uniunii Europene*, (cauza T-16/04) având ca obiect Directiva 2003/87/CE care a stabilit sistem de comercializare a cotelor de emisie de gaze cu efect de seră, directivă contestată de către reclamantă și din prisma încălcării dreptului său de proprietate, Tribunalul a subliniat că deși dreptul de proprietate și libertatea de a desfășura o activitate economică fac parte dintre principiile generale ale dreptului comunitar, aceste principii nu devin totuși prerogative absolute, ci trebuie să fie luate în considerare în raport cu funcția pe care o îndeplinesc în societate. În consecință, pot fi impuse restricții privind utilizarea dreptului de proprietate și a libertății de a desfășura o activitate profesională, cu condiția ca aceste restricții să răspundă concret unor obiective de interes general urmărite de Comunitate și să nu constituie, din perspectiva scopului urmărit, o intervenție excesivă și intolerabilă care ar aduce atingere substanței înseși a drepturilor garantate pe această cale. În ceea ce privește dreptul de proprietate, Tribunalul a reținut că reclamanta nu a reușit să demonstreze pretinsa atingere a dreptului său de proprietate. Prin urmare, Tribunalul a conchis că reclamanta nu a dovedit o încălcare suficient de gravă, nici o restrângere disproporționată a acestor drepturi prin dispozițiile în litigiu și nici că pretinsa încălcare se poate afla la originea unui prejudiciu pe care l-ar fi suferit.

În Hotărârea *Schindler c. Comisiei*, din 13 iulie 2011 (cauza T-138/07), în care Tribunalul a trebuit să se pronunțe în legătură cu pretinsul caracter de măsură de confiscare, contrar dreptului internațional, a unor amenzi stabilite de Comisie, s-a statuat că dreptul de proprietate nu este protejat numai de dreptul internațional, ci face parte de asemenea din principiile generale ale dreptului Uniunii. Cu toate

acestea, întrucât supremația dreptului internațional față de dreptul Uniunii nu se extinde la dreptul primar și, în special, la principiile generale din care fac parte drepturile fundamentale, este necesar să se examineze dacă amenzi aplicate societății Schindler Holding aduc atingere dreptului fundamental la respectarea proprietății.

În această privință, s-a reamintit că dreptul de proprietate nu apare ca fiind o prerogativă absolută, ci trebuie să fie luat în considerare din perspectiva funcției sale în societate. În consecință, unele limitări pot fi aduse folosinței dreptului de proprietate, cu condiția ca acestea să răspundă efectiv unor obiective de interes general urmărite de Comunitate și să nu constituie, din perspectiva obiectivului urmărit, o intervenție excesivă și intolerabilă care ar aduce atingere chiar substanței dreptului astfel garantat^[27]. În speță, tribunalul a considerat că intervenția Comisiei nu a fost nici excesivă și nici intolerabilă, conchizând că obiectivele de interes general trebuie să prevaleze asupra intereselor reclamantilor.

Concluzii

La fel ca toate celelalte drepturi fundamentale, dreptul de proprietate a fost recunoscut în mod treptat în dreptul Uniunii. O asemenea recunoaștere, însă, nu a presupus o protecție absolută a acestui drept, astfel încât exercitarea dreptului de proprietate poate fi limitată prin trei tipuri de restricții.

În primul rând, articolul 51 din Cartă impune o limitare cu caracter general, prin care restrânge domeniul de aplicare al acesteia la instituțiile, organele, oficiile și agențiile Uniunii, cu respectarea principiului subsidiarității, precum și la statele membre numai în cazul în care acestea pun în aplicare dreptul Uniunii.

În al doilea rând, limitarea exercițiului dreptului de proprietate poate fi impusă de obiectivele de interes general urmărite de Uniune. Într-adevăr, interesele generale ale Uniunii, îndeosebi obiectivul integrării, au determinat o abordare restrictivă a CJUE în această chestiune, Curtea acceptând derogări de la dispozițiile tratatelor doar în cazuri excepționale. Cu toate acestea, în ultimii ani, s-a observat o tendință a Curții spre o abordare mai favorabilă intereselor individuale. Urmând acest principiu, Curtea a pronunțat hotărâri interesante în domeniul înghețării fondurilor, statuând că măsurile conservatorii, deși nesuscetibile de a aduce atingere dreptului de proprietate în substanța sa, au fost calificate ca o limitare nejustificată a dreptului de proprietate. În pofida acestei tendințe, analiza noastră arată că, în anumite circumstanțe, interesul general continuă să prevaleze asupra protecției dreptului de proprietate.

În cele din urmă, CJUE a clarificat faptul că exercitarea dreptului de proprietate poate fi limitată în măsura în care protecția dreptului fundamental de proprietate ar intra în conflict cu protecția altor drepturi fundamentale sau cu alte principii generale de drept, fiind necesară asigurarea unui just echilibru între diferitele drepturi fundamentale protejate de dreptul Uniunii.

BIBLIOGRAFIE

• Alberton-Heffner, « *Le droit de propriété dans la jurisprudence communautaire* », în *Réalités et perspectives du droit communautaire des droits fondamentaux*, F. Sudre, H. Labayle (dir.), Bruylant, Bruxelles, 2000

• Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre juridique de l'Union européenne à la lumière de l'article 17 de la Charte des droits fondamentaux*, p. 160-161, în *De Rome à Lisbonne: les juridictions de l'Union européenne à la croisée des chemins, Mélanges en l'honneur de Paolo Mengozzi*, coordonatori Vincent Kronenberger, Maria Teresa D'Alesio, Valerio Placco, Bruylant, 2013

• Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Iași, 2006

• Uliescu, „Noțiunea de bun. Accepțiuni posibile”, în *ȘTIINȚĂ ȘI CODIFICARE ÎN ROMÂNIA, Comunicări prezentate la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice*, 2012, Academia Română, București, 2012

Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene – www.curia.europa.eu ; www.eur-lex.

C-7/56, *Algera*

C-59/83, *Biovilac*

T-184/95, *Dorsch consult Ingenieurgesellschaft*

C-92/77, *An Bord Bainne Cooperative*

C-227/89, *Rönfeld*

C-475/93, *Thévenon*

Cauzele conexe 41, 121 și 796/79, *Testa*

C-44/79, *Hauer*

C-5/88, *Wachauf*

C-44/89, *Von Deetzen II*

C-4/73, *Nold*

C-111/63, *Lemmerz Werke*

C-74/74, *CNTA*

C-316/86, *Hauptzollamt Hamburg-Jonas*

T-336/94, *Efisol*

C-309/96, *Annibaldi*

C-182/83, *R.Fearon*

C-44/89, *Von Deetzen*

C-29/69, *Stauder*

C-11/10, *Staatssecretaris van Financiën*

C-283/11, *Sky Österreich*

C-275/06, *Promusicae*

T-160/10, *J/Parlamentul European*

T-85/09, *Kadi*

C-402/05 P și C-415/05 P, *Kadi*

Tratate și convenții

Tratatul de instituire a Comunității Europene, www.eur-lex

Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană, www.eur-lex

Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, www.eur-lex

Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene, www.eur-lex

Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, www.coe.int

Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, www.coe.int

[1] Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

[2] Articolul 345 din TFUE (ex-articolul 296 TCE) prevede că: „Tratatele nu aduc atingere regimului proprietății în statele membre.”

Articolul 36 din TFUE (ex-articolul 30 TCE) prevede că: „ Dispozițiile articolelor 34 și 35 nu se opun interdicțiilor sau restricțiilor la import, la export sau de tranzit, justificate pe motive de morală publică, de ordine publică, de siguranță publică, de protecție a sănătății și a vieții persoanelor și a animalelor sau de conservare a plantelor, de protejare a unor bunuri de patrimoniu național cu valoare artistică, istorică sau arheologică sau de protecție a proprietății industriale și comerciale. Cu toate acestea, interdicțiile sau restricțiile respective nu trebuie să constituie un mijloc de discriminare arbitrară și nici o restricție disimulată în comerțul dintre statele membre.”

[3] M. Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre juridique de l'Union européenne à la lumière de l'article 17 de la Charte des droits fondamentaux*, p. 160-161, în *De Rome à Lisbonne: les juridictions de l'Union européenne à la croisée des chemins, Mélanges en l'honneur de Paolo Mengozzi*, coordonatori Vincent Kronenberger, Maria Teresa D'Alesio, Valerio Placco, Bruylant, 2013.

[4] L'Union respecte les droits fondamentaux, tels qu'ils sont garantis par la Convention européenne de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales, signée à Rome le 4 novembre 1950, et tels qu'ils résultent des traditions constitutionnelles communes aux États membres, en tant que principes généraux du droit communautaire., Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat la Maastricht, la 7 februarie 1992, JO C 191, 29.7.1992.

[5] M. Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre*, op.cit., p. 166.

[6] M. Comporti, „*La proprietà europea e la proprietà italiana*, *Rivista di diritto civile*, 2008, p. 108, citat după Marc Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre*, op. cit., p. 166.

[7] A se vedea M. Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre*, op. cit., p. 167.

[8] A se vedea în acest sens Hotărârea CJUE din 29 ianuarie 2008, *Promusicae*, C-275/06.

[9] G. Alberton-Heffner, «*Le droit de propriété dans la jurisprudence communautaire*», în *Réalités et perspectives du droit communautaire des droits fondamentaux*, F. Sudre, H. Labayle (dir.), Bruylant, Bruxelles, 2000, p. 339.

[10] Cauza 44/79, punctul 17, www.curia.europa.eu .

[11] Articolul 1 **Protecția proprietății** din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale prevede că: *Orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale. Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât*

pentru cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional. Dispozițiile precedente nu aduc atingere dreptului Statelor de a adopta legile pe care le consideră necesare reglementării folosirii bunurilor conform interesului general sau pentru a asigura plata impozitelor ori a altor contribuții, sau a amenzilor.

[12] M. Uliescu „Noțiunea de bun. Accepțiuni posibile”, p. 4, în *Știință și codificare în România, Comunicări prezentate la Sesiunea științifică a Institutului de Cercetări Juridice*, 2012, Academia Română, București, 2012.

[13] A se vedea în acest sens Hotărârea *Schröder HS Kraftfutter*, C-265/87, punctul 15.

[14] F. Sudre, *Drept european și internațional al drepturilor omului*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 381.

[15] A se vedea Hotărârea *Wachauf*, C-5/88, p. 19.

[16] Cauza C-309/96, *Annibaldi*, din 18 decembrie 1997.

[17] Cauza C-182/83, *R. Fearon*, din 6 noiembrie 1984.

[18] Cauza C-5/88, *Wachauf*, Hotărârea din 13 iulie 1989.

[19] M. Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre*, op.cit., p.163

[20] P. Mengozzi, „*The Protection of Fundamental Rights and Pursuit of General Interest in the Community Law*”, p. 456, citat după M. Jaeger, *La protection du droit de propriété dans l'ordre*, op.cit., p.164.

[21] Cauzele C-402/05 P și C-415/05 P

[22] T-385/07, T-55/08

[23] C-70/10, C360/10, C-128/11

[24] T-138/07

[25] T-16/04

[26] T-160/10, C-180/11

[27] A se vedea C-265/87.